

м'єр-міністра України (стаття 206), припинення повноважень Кабінету Міністрів України, Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України (стаття 207), щодо розгляду питань, пов'язаних з парламентським контролем за діяльністю Кабінету Міністрів України (Глава 38)). З огляду на те, що Регламент затверджений законом, поширення його положень на діяльність Уряду відповідає нормам чинної Конституції України.

Частина 1 статті 19, частина 1 статті 43 Закону України "Про Кабінет Міністрів України" встановлює, що діяльність Кабінету Міністрів України спрямовується на забезпечення інтересів Українського народу шляхом виконання Конституції та законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, а також Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Отже, знаходимо перелік актів, на забезпечення виконання яких спрямовується діяльність Уряду, що відрізняється як від переліку наведеного у частині 3 статті 113 та пункті 1 статті 116. Очевидно, що зазначене питання потребує свого врегулювання шляхом правового закріплення уніфікованого підходу.

Аналіз правової природи Програми діяльності Кабінету Міністрів України дає підстави зробити висновок про те, що вона є політико-правовим джерелом у системі джерел сучасного конституційного права України. Політична її складова обумовлена змістом самої Програми, в основу якої мають покладатися узгоджені політичні погляди парламентської коаліції, зафіксовані в коаліційній угоді. Правова складова Програми діяльності Уряду визначається законодавчо закріпленим порядком її прийняття, затвердженням її правовим актом – постановою Верховної Ради України, вимогою відповідності актів Уряду Програми його діяльності (частина 3 параграфу 63 Регламенту Кабінету Міністрів України), можливістю настання юридичної (конституційно-правової) відповідальності у вигляді резолюції недовіри Уряду у разі невиконання ним положень Програми. Водночас остання особливість Програми відображає і її політичну природу, оскільки факт невиконання зазначених положень не є безумовною підставою притягнення Уряду до конституційно-правової відповідальності. Можливість настання такої відповідальності обумовлена ініціативою парламенту або Президента України та політичною волею Верховної Ради.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінськ: ВТФ "Перун", 2001. – С. 281.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінськ: ВТФ "Перун", 2001. – С. 325.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінськ: ВТФ "Перун", 2001. – С. 425.
4. Закон України "Про Кабінет Міністрів України" від 21.12.2006 р. // Урядовий кур'єр. – 02. 02. 2007 р. – № 20. 5. Закон України "Про Кабінет Міністрів України" від 16. 05. 2008 р., зі змінами // Голос України. – 21.05.2008 р. – № 95. 6. Закон України "Про Регламент Верховної Ради України" від 10.02.2010 р., зі змінами // Голос України. – 17.02.2010 р. – № 28. 7. Ермолін В. П. Конституційні засади виконавчої влади в Україні (проблеми теорії і практики): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.02 / Ермолін Володимир Павлович. – К., 2002. – С. 160. 8. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р., зі змінами і доповненнями // Урядовий кур'єр. – 17. 08. 2005 р. – № 153–154. 9. Лукаш О. Л. Взаємодія органів державної влади і реалізація конституційного принципу поділу влади в Україні / О. Л. Лукаш // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 4. – С. 120. 10. Офіційна інформація про Департамент представництва інтересів держави в судах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/11225>.
11. Положення про Постійного представника Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2005 р. № 314, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 р., № 1334 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 16. – ст. 848; 2007. – № 89. – ст. 3258. 12. Регламент Конституційного Суду України, затверджений Рішенням Конституційного Суду України від 05.03.1997 р., зі змінами і доповненнями // Вісник Конституційного Суду України. – 1997. – № 1. 13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин 2, 3, 4 ст. 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) від 01.04.2008 р. № 4-рп/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 28. – ст. 904. 14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 105 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин 6, 7, 9 ст. 83 Конституції України (справа про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України) від 17.09.2008 р. № 16-рп/2008 // Офіційний вісник України. – 2008 – № 72. – Ст. 2432. 15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України" та Регламенту Верховної Ради України від 26.11.2009 р. № 30-рп/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> 16. Розвиток публічного права в Україні (довідь за 2007-2008 роки) / [за заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка]. – К.: Конус-Ю, 2009. – С. 198. 17. Совгіря О. В. Конституційно-процесуальне право України : навч. посіб. / О. В. Совгіря. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 253. 18. Тимчасовий регламент Кабінету Міністрів України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05.06.2000 р. № 915 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 24. – стор. 51. 19. Цюклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України : [монографія] / Цюклан В. І., Федоренко В. Л. / За ред. В. Л. Федоренка. – К.: Піра-К, 2009. – С. 136.

Надійшла до редколегії 29.04.10

Л. Комзюк, канд. юрид. наук

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ДРАГОМАНОВА І ГРУШЕВСЬКОГО 1884 І 1905 РОКІВ У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ КОНЦЕПЦІЙ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

У статті порівнюються концепції самостійності України, втілені у досить досконалих для свого часу конституційних проєктах видатних вітчизняних мислителів М. Драгоманова і М. Грушевського. Доведено, що обидві концепції були адекватні суспільним реаліям свого часу і сприяли боротьбі за незалежність України.

В статтє сравниваются концепции самостоятельности Украины, воплощенные в совершенных для своего времени конституционных проєктах известных отечественных мыслителей Н. Драгоманова и М. Грушевского. Доказано, что обе концепции были адекватны общественным реалиям своего времени и содействовали борьбе за независимость Украины.

Conceptions of independence of Ukraine, incarnate, are compared in the article, in particular, in perfect enough for at one time constitutional projects of prominent domestic thinkers of M.Dragomanov and M.Grushevskiy. It is well-proven that both conceptions were instrumental in a fight for independence of Ukraine.

Ключові слова: концепції самостійності України, конституційні проєкти М. Драгоманова і М. Грушевського.

Ключевые слова: концепции самостоятельности Украины, конституционные проєкты Н. Драгоманова и М. Грушевского.

Key words: Conceptions of independence of Ukraine, constitutional projects of M.Dragomanov and M.Grushevskiy.

Проблематика самостійності України завжди була в центрі уваги вітчизняної політико-правової думки, зако-

номірним результатом розвитку якої стали доленосні Декларація про державний суверенітет України, Акт

проголошення незалежності України та Конституція України, які закріпили створення української держави. З огляду на це значний теоретичний і практично-політичний інтерес становить, на нашу думку, здійснений у цій статті порівняльний аналіз ще недостатньо вивчених конституційних проектів Михайла Драгоманова (1841-1895) [текст проекту та основні підсумки досліджень див.: 1-6] та Михайла Грушевського (1866-1934) [публікації тексту проекту та основні підсумки досліджень див.: 7-10; 5], які справедливо вважаються фахівцями вершинними досягненнями у розвитку конституційних ідей, що визначальним чином вплинули на хід і результати українського визвольного руху наприкінці XIX – на початку XX століть.

Драгоманівська концепція політичної самостійності України справила значний вплив на формування конституційно-правових ідей М.Грушевського та інших провідних діячів української революції 1917-1921 рр.

М.Грушевському, як спадкоємцеві політико-правових ідей М.Драгоманова – "його політично "значного" учителя" [11, с. XLVIII; 12; 13], безперечно, була відома одна з основних праць Драгоманова – "Вольный Союз – Вільна спілка", і він використав її, розробляючи власний конституційний проект та "Декларацію про автономію України", яка призначалась для прочитання в Державній Думі Росії. Ми погоджуємось з думкою Т. Приймака, що ідеї Грушевського "сильно нагадують драгоманівський проект федерації – Вільної спілки..." [10, с. 135].

У всіх принципових питаннях обидва проекти дуже подібні. Як і Драгоманов, Грушевський обстоює принципи політичної свободи і демократії, вживаючи, з огляду на цензуру, для їх означення терміни "прогресивний", "раціональний", "репрезентативний уряд" і т.п. Суспільство, вказує М.Грушевський, уже "жадає" загального, рівного, безпосереднього, "тайного" голосування, а уряд ще й досі виявляє свою зневагу до найосновніших громадянських прав [8, с. 17-18].

В обох проектах передбачена послідовна децентралізація влади і широке місцеве самоврядування, адже, як зазначає Грушевський, "тільки децентралізація може забезпечити успішний економічний і культурний розвій провінцій" [8, с. 25-26]. Драгоманов і Грушевський одночасно пропонують здійснити реформу адміністративно-територіального устрою Росії, скасувавши її поділ на губернії, які повинні бути замінені автономними областями, оскільки "нинішні губернії, викроєні для чисто адміністративних цілей і з канцелярських міркувань, часто цілком випадкових" [1, с. 314], не віддзеркалюють ні національного, ні економічного, ні навіть історичного поділу [8, с. 31-32]. Драгоманов та Грушевський майже однаково вписують повноваження обласних органів самоврядування (дум – у Драгоманова і сеймів – у Грушевського). Вони є досить широкими і охоплюють такі сфери, як законодавство, місцеве господарство, благоустрій (шляхи сполучення, публічні споруди, пошта і т.п.), добробут (оздоровлення, продовольство, страхування і т.п.), шкільна і вища освіта, охорона громадського порядку та ін. [1, с. 281-285, с. 322-325]. На думку М.Грушевського, компетенція органів самоврядування областей з великою кількістю населення (малася на увазі, зокрема, Україна) була б ще більш значною.

Спільною рисою проектів є послідовне закріплення прав національних меншин. Драгоманов, зокрема, пропонував, щоб закони про виборчі сходи і округи передбачали можливість представництва меншин, особливо необхідного "в округах зі змішаним національним складом" [1, с. 282, 320], наводячи при цьому, як приклад, англійський закон 1867 року, за яким "в округах, де обирається понад 3 депутати, жодний виборець не може

подавати голос більше ніж за двох кандидатів, так що меншість має завжди в крайньому разі одного представника на 3 обраних від більшості" [1, с. 320]. Грушевський висунув дещо іншу формулу: від одного виборчого округу можна було обирати не лише одного кандидата до обласного сейму, а й тих, хто посів 2-3 місця за кількістю отриманих голосів виборців. Один депутат до загальнодержавного парламенту обирався б від чотирьох депутатів обласного сейму [8, с. 31 та ін.].

Здійснення обох конституційних проектів було розраховане на підтримку інших поневолених Російською імперією народів і супроводжувалось критикою аполітичного культурництва, політичної пасивності консервативних укрінофілів [8, с. 23 та ін.]. Порівняно з драгоманівським, конституційний проект Грушевського має ряд суттєвих відмінностей.

Якщо за проектом М.Драгоманова законодавчу владу в Росії мав здійснювати двопалатний парламент [1, с. 285], то Грушевський пропонував варіант однопалатного парламенту [8, с. 24-25]. При цьому він зазначав, що верхня палата скомпрометована практикою європейських країн як застаріла і нерациональна. З цією думкою не можна погодитися. Так Ж.Зіллер вважає, що саме "однопалатні парламенти є відхиленням від європейської традиції, у якій необхідність подвійного представництва, пов'язана з соціальною чи географічною різноманітністю, супроводжується, як правило, ідеєю, що законодавча процедура, котра вимагає участі двох палат, є гарантією гласності та врахування позицій меншості" [14, с. 76]. За Драгомановим гласні (депутати – Л.К.) першої палати – Державної Думи – мали обиратися на основі загального виборчого права, а другої – Союзної Думи ("як представниці областей") – обласними думами. Важливою й актуальною є думка Драгоманова про призначення "союзних палат" (зразком яких він вважав сенат США і раду кантонів Швейцарії), яке полягає "в тому, щоб зупиняти рішення і дії як центрального уряду, так і державних палат, які суперечать інтересам кожної з областей" [1, с. 286, 326 та ін.]. Наголосимо, що вибір Драгомановим, як прикладу для наслідування США і Швейцарії зумовлений, зокрема, тим, що в цих державах кожний суб'єкт федерації (відповідно – штат чи кантон) має рівну кількість представників у "союзній палаті", незалежно від кількості населення [15, с. 24-25].

Аналіз обох варіантів показує, що Грушевський по суті пропонував обмежитись однією палатою з тих самих міркувань, з яких М.Драгоманов передбачав створення другої палати, – для захисту інтересів самоврядних областей, які делегують своїх представників у законодавчий орган держави [8, с. 24-25].

Оскільки за проектами і Драгоманова і Грушевського більшість областей були б невеликоросійськими за складом населення, враховуючи, що так звані "іногородці" склали більшість населення Росії, наслідком реалізації цих пропозицій мало б стати домінування представників пригноблених народів у сформованому, згідно з цими проектами, парламенті Росії. Це призвело б до створення конституційно-правових передумов для ліквідації національного гніту і поступового досягнення рівноправності всіх народів Росії.

У проектах передбачалися різні форми територіальної автономії. Критерієм запропонованого Драгомановим поділу Росії на області була сукупність "географічних, економічних та етнографічних (кожна з областей повинна була "охоплювати собою краї, однорідні за характером... населення" [1, с. 315]) умов" [1, с. 281], а не виключно національний принцип, як у Грушевського. Дещо пізніше Грушевський писав з цього приводу:

"Своєю метою він (Драгоманов – Л.К.) ставив перебування сучасної Росії на федеративних засадах, з національно-територіальною автономією в основі (у самого Драгоманова проте, цей принцип національно-територіальної автономії не вдало затемнювався ідеєю автономії обласної)" [16, с. 12-13]. З нашої точки зору, це "затемнення" було зумовлене тактичними міркуваннями, прагматичною політичною позицією Драгоманова. Вчені-драгоманознавці вже привертати увагу до думки

Драгоманова, що національні прагнення можуть знайти щасливий вихід у формі автономії, коли нація суцільно населяє певну територію, адже "в цьому випадку обласна автономія чи сума обласних автономій може стати автономією національною" [6, с. 119]. Драгоманов писав, що він "завше був і єсть прихильником політичної автономії українців у формі автономії земської: громад, повітів і країн, в котрій... найліпше може виявитись і автономія національна" [17, с. 471].

В сукупності Поліська, Київська, Одеська, Харківська області, які пропонувалося утворити на українських етнічних землях у проєкті Драгоманова, враховуючи можливість їхнього об'єднання для вирішення спільних завдань, хоч спочатку і не де-юре, але де-факто утворили б національно-територіальну автономію всієї України. Тому ми повністю поділяємо думку про необґрунтованість протиставлення Б.Кістяківським [18, с. XXIV–XXV] поглядів Драгоманова і Грушевського на проблему національно-територіальної автономії України [6, с. 119].

Розвиваючи ідеї Драгоманова в нових історичних умовах, Грушевський зміг чіткіше, відвертіше і рішучіше сформулювати прагнення українського народу, щоб "по системі обласної національно-територіальної самоуправи" була організована вся Росія, бо "тільки організація самоуправи на національній підставі, в територіях національних може знейтралізувати чи звести до найменших розмірів національну боротьбу, зробивши національність тим, чим вона повинна бути – підставою, ґрунтом економічного, культурного й політичного розвитку..." [8, с. 25-26]. Така постановка питання про національно-територіальну автономію України в складі демократичної федеративної Росії стала можливою лише у зв'язку з піднесенням українського національно-визвольного руху на початку ХХ ст. [6, с. 117].

У період української революції 1917-1921 рр. ідеї М.Грушевського про самостійність України зазнали цілком закономірного (хоч, на жаль, і дещо запізненого) розвитку, адекватного суспільним реаліям. Вже у праці "Звідки пішло українство і до чого воно йде" (1917 р.) Грушевський, вказуючи на зв'язок своїх ідей з ідеями кирило-мефодіївців, які діяли в умовах цензурних обмежень, і Драгоманова, зазначає, що "тепер, коли пропали всякі обмеження свободи слова, зборів і організацій, українці виступають рішуче з сим своїм домаганням широкої національно-територіальної автономії України в федеративній демократичній Російській республіці. Вони організують на сій основі всю свідому українську людність і від сих домагань не відступлять" [19, с. 42]. Співзвучні ідеям Драгоманова й такі думки Грушевського: "Українська територія має бути організована на основах широкого демократичного (нецензового) громадського самопорядкування, від самого споду ("дрібноі земської одиниці"), аж до верху – до українського союму. Вона має вершити у себе вдома всякі свої справи – економічні, культурні, політичні, содержувати своє військо, розпоряджатися своїми дорогами, своїми доходами, землями і всякими натуральними багатствами, мати своє законодавство, адміністрацію і суд. Тільки в певних справах, спільних для всієї Російської держави, вона має приймати постанови загального її представи-

тельства, в котрім братимуть участь представники України пропорціонально її людності і людності всієї Російської республіки" [19, с. 125-126]. Такими загальнодержавними справами, на його думку, мають бути: "Справи війни і миру, міжнародні трактати, завідування воєнними силами республіки, пильнування одностайної монети, міри, ваги, оплат митових (таможенних), нагляд за поштами, телеграфами й залізницями держави (деякі залізниці, мабуть, і далі будуватиме республіка, і вони будуть в спільнім завідуванні її міністрів і міністрів краєвих), надавання певної одностайності карному (уголовному) і цивільному (гражданскому) праву країв, стеження за додержуванням певних принципів охорони прав національних меншостей в краєвім законодавстві" [19, с. 133]. У 1917 р. ці ідеї втілювались у I-III Універсалах та в багатьох нормативно-правових актах, виданих Українською Центральною Радою до січня 1918 р.

На початку 1918 р. посилювались фактори, які вели до проголошення повної політичної незалежності України, закріпленої в IV Універсалі УЦР. Грушевський проаналізував їх у циклі статей "Самостійна Україна" (які увійшли до його книги "На порозі Нової України. Гадки і мрії"). Найголовніші з них були наведені у статті "Українська самостійність й її історична необхідність": нагальна потреба укладення миру, потреба "більш рішучої політики в боротьбі з походом Великоросії на Україну під проводом народних комісарів", "необхідність повної свободи в упорядкуванні соціальних, економічних і фінансових справ України" [20, с. 194-195]. Проте і в цій статті ще вказується на потребу не розривати з "федералістичною традицією як провідною ідеєю нашого національно-політичного життя" [20, с. 196]. Аж лише після наступу російських більшовицьких військ на Україну в січні 1918 р., який Грушевський розглядав як "продовження, під брехливими демагогічними більшовицькими гаслами, того самого завдання на винищення українства, яке собі була поставила царська зграя жандармів і посіпаків з початком світової війни", він приходить до докорінного перегляду своїх федералістських переконань. Бо, як писав Грушевський у статті "Очищення огнем", "дуже трудно буде комусь, принаймні якийсь час, називати себе федералістом, коли федералістами Леніні і Троцькі вважають себе, а під сим "федералізм" лежить в дійсності самий поганий, терористичний централізм. Старий московський централізм виступає тут ще раз перед нами – під маскою більшовизму" [20, с. 197]. Проте навіть у цих умовах частина провідних політико-правових ідей, вироблених Грушевським, які були розвитком федералістської концепції Драгоманова (особливо щодо децентралізації, місцевого самоврядування, прав національних меншин та ін), знайшли своє втілення у проєкті і в остаточному варіанті Конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 р., одним із авторів якої був Грушевський [21, с. 115-123; 22, с. 116-120]. Але ця проблема вже виходить за межі теми нашого дослідження.

Таким чином, федералістська конституційно-правова концепція політичної самостійності України М.Драгоманова була взята за основу і творчо розвинута М.Грушевським. Завдяки своєму високому теоретичному рівню, прагматизмові вона тривалий час була в центрі уваги вітчизняної політико-правової думки, вказуючи найдоцільнішу форму національного самовизначення українського народу.

Значна частина політико-правових ідей Драгоманова і Грушевського залишається актуальною в умовах сучасного етапу державотворення і може бути використана в процесі розробки на основі нової Конституції правової системи України. Дуже цінні в цьому плані ідеї

обох мислителів, яким властивий значний прогностичний потенціал, для вдосконалення і розвитку таких конституційно-правових інститутів суверенної України як загальні засади конституційного ладу, правовий статус особи, форма держави (зокрема, форма державного устрою), місцеве самоврядування та ін.

1. Драгоманов М.П. Вольный Союз – Вільна Сплілка: Опыт украинской политико-социальной программы // Драгоманов М.П. Собр. полит. соч.: В 2 т. – Париж: Изд-во редакции "Освобождение", 1905. – Т.1. – С. 272-375. 2. Гриценко І.С., Короткий В.А., Томенко М.В. "Людина земная з печаттю пророка" // Михайло Драгоманов: автожиттєпис / уклали І.С. Гриценко, В.А. Короткий, М.В. Томенко. – К.: Либідь, 2009. – С. 6-76. 3. Драгоманов Михайло Петрович // Режим доступу: http://www.ua.wikipedia.org/wiki/Драгоманов_Михайло_Петрович. 4. Комзюк Л. Конституційно-правова доктрина М. Драгоманова. – Луцьк: Надстир'я, 1997. – 72 с. 5. Комзюк Л. Драгоманов і Грушевський: Еволюція конституційно-правової концепції політичної самостійності України // Суспільствознавчі науки та відродження нації: Збірн. наук. праць. Кн. П / АН вищої школи України, Волин. ун-т ім. Л.Українки, Волин. академ. дім. – Луцьк: Б.в., 1997. – С.70-76. 6. Скакун О.Ф. Конституціоналізм Михайла Драгоманова // Штрихи до наукового портрета Михайла Драгоманова. – К.: Наук. думка, 1991. – С.100-117. 7. Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії // Літературно-науковий вісник. – 1905. – Т.XXX. – С.245-258. 8. Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії // Грушевський М. З біжучої хвилі: Статті і замітки на тему дня (1905–1906). – К., 1907. – С. 16-32. 9. Освобождение России и украинский вопрос. – СПб., 1907. – С. 121-131. 10. Приймак Т. Консти-

туційний проект М.Грушевського з 1905 року // Український істор. журнал. – 1991. – №1. – С.135. 11. Прицак О. Історіософія Михайла Грушевського // Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – К., 1991. – Т.1. – С. XL-XLVIII. 12. Грушевський М. З починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і женецький соціалістичний гурток. – Відень, 1922. – 212 с. 13. Оглоблин О. Грушевський Михайло // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Львів, 1993. – Т.2. – С.455. 14. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. – К.: Основи, 1996. 15. Шаповал В. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. – К., 1995. 16. Грушевський М. Движение политической и общественной украинской мысли в XIX столетии. – СПб., 1907. 17. Драгоманов М.П. Листи на Наддніпрянську Україну // Драгоманов М.П. Літературно-публіцистичні праці: В 2 т. – К.: Наук. думка, 1970. – Т.1. – С.428-482. 18. Кистяковский Б.А. Драгоманов, его политические взгляды, литературная деятельность и жизнь // Драгоманов М.П. Полит. соч. – М.: Б. и., 1908. – С. IX-XXXII. 19. Грушевський М. Звідки пішло українство і до чого воно йде // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / Наук. ред. д. філос. наук О.М. Мироненко. – К.: Тов-во "Знання" України, 1991. – С.38-53. 20. Грушевський М. На порозі Нової України. Гадки і мрії // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / Наук. ред. д. філос. наук О.М. Мироненко. – К.: Тов-во "Знання" України, 1991. – С.133-225. 21. Конституція Української Народної Республіки (від 29 квітня 1918 р.) // Томенко М.В. Історія української конституції. – К.: Основа, 2009. – С. 115-123. 22. Метельський Р.Е. Порівняльна характеристика конституційного проекту М. Драгоманова та конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 року // Драгоманівський збірник. "Вільна Сплілка" та сучасний український конституціоналізм. – Львів: Світ, 1996. – С. 116-120.

Надійшла до редколегії 29.04.10

Ж. Дзейко, канд. юрид. наук

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ

У статті аналізуються методи досліджень законодавчої техніки.

В статтє аналізується методи дослідження законодавчої техніки.

The author of the given article analyses methods of researches of legislative techniques.

Ключові слова: законодавча техніка, методи досліджень, методи досліджень законодавчої техніки.

Ключевые слова: законодательная техника, методы исследований, методы исследования законодательной техники.

Key words: legislative techniques, methods of researches, methods of researches of legislative techniques.

Застосування методів дослідження законодавчої техніки спрямовано на вивчення її поняття, структури, змісту, сутності, видів, співвідношення із іншими складовими правової системи держави, питань її становлення, сучасного стану і перспектив розвитку, нормативного регулювання, практичного застосування для створення і систематизації законів. Від рівня ефективності вирішення цього теоретичного питання залежить дієвість практики правотворчості та реалізації норм права. Опанування відповідними методами дозволяє суб'єкту застосування законодавчої техніки втілити при створенні законів загальнолюдські, демократичні принципи права, сучасні підходи до розуміння права, системи права та її складових, закону, правового закону, норм права та їх видів, способів формулювання норм права у статтях законів, правовідносин, механізму реалізації норм права та ін. Це підкреслює актуальність дослідження зазначеного питання в теоретичному та практичному аспектах.

Сучасні дослідження законодавчої техніки засновуються на різноманітних підходах до розуміння права: позитивістському, природно-правовому, соціологічному, інтегративному, а також на принципах верховенства права та закону, конституційності, справедливості, демократизму, гуманізму, визначеності, ідея про невідчужувані права і свободи людини. Втім у сучасний період в Україні відбувається лише перехід від ортодоксального позитивістського підходу до праворозуміння до визнання ідей природного права. В свою чергу, природні права людини стають реальністю у разі їх якісного закріплення у законах та інших джерелах права, і, звичайно ж, у разі їх ефективної реалізації на практиці.

Питання методів вивчення законодавчої техніки знайшло вкрай недостатнє опрацювання у науковій

літературі. Крім того, відсутня єдність серед науковців щодо його вирішення. Найбільший внесок у розробку цього питання у XIX ст. зробив класик світової юридичної науки Р. Ієрінг у праці "Юридична техніка". За радянського періоду А. Ушаков називає та характеризує такі види законодавчих методів: новелізація, традиція, кодифікація та рецепція [5; с. 141-162]. У сучасний період активізувалась розробка цього питання у російській юридичній науці. Так, В. Сиріх, вивчаючи методологічні засади законотворчості, веде мову про "сукупність теоретичних положень, методологічних принципів, загальних, спеціальних та приватних методів, які використовуються у процесі підготовки та наукової експертизи законопроектів", при цьому важливим компонентом цих засад вважає законодавчу техніку [4; с. 26, 41]. Д. Чухвічєв називає та стисло характеризує такі методи, як він вважає, "науки" законодавчої техніки: загальні (аналіз, синтез, історичний, логічний, індукція, дедукція) та приватні (системно-структурний, функціональний, формально-юридичний, наукового моделювання та порівняльний) [6; с. 26-27]. Т. Кашаніна, розглядаючи питання методології юридичної техніки, виокремлює такі групи методів: загальнонаукові (матеріалістичний, метафізичний, системно-структурний, порівняльний та соціологічний), логічні (аналізу, синтезу, аналогії, індукції, дедукції), створення понять та формулювання визначень, використання понять у одному й тому ж значенні), лінгвістичні (відповідності термінів поняттям, які вони фіксують, забезпечення компактності юридичного документа та ін.) та технічні (які спрямовані на використання комп'ютерних методів) [1; с. 30-35]. Сучасні вітчизняні науковці О. Ющик, Л. Горбунова, М. Теплюк та Л. Гульченко дослідили практичні аспекти методологічних питань кодифікації законодавства України [3; с. 98-125]. Ці та інші

